

EWA BAGIŃSKA

<https://doi.org/10.33995/wu2022.3.1>

W sprawie wykładni art. 446² k.c.

Celem artykułu jest analiza treści i znaczenia przepisu art. 446² k.c., wprowadzającego do polskiego prawa roszczenie o zadośćuczynienie przysługujące osobie najbliższej w przypadku spowodowania ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia u osoby bezpośrednio poszkodowanej, która to szkoda skutkuje niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej. Wyjaśniono podstawy aksjologiczne i funkcje nowego roszczenia o zadośćuczynienie oraz jego genezę. W artykule zaproponowano wytyczenie kręgu osób legitymowanych oraz sformułowano wskazówki interpretacji w odniesieniu do poszczególnych przesłanek roszczenia, w tym m.in. skoncentrowano się na nowej przesłance „niemożności nawiązania lub kontynuacji więzi rodzinnej”. Zaproponowano także kryteria ustalenia zadośćuczynienia. Podkreślono, że art. 446² k.c. ma charakter wyjątkowy, ponieważ wystawia normę rozszerzającą ochronę majątkową na sferę prawną osób pośrednio poszkodowanych.

Słowa kluczowe: osoby pośrednio poszkodowane, roszczenia osób najbliższych, roszczenie o zadośćuczynienie za krzywdę, ciężka i trwała szkoda na osobie.

Wprowadzenie

Na mocy art. 1 ustawy z dnia 24 czerwca 2021 roku o zmianie ustawy – Kodeks cywilny [Dz. U. 2021, poz. 1509] do tytułu VI. Kodeksu cywilnego **wprowadzono nowy przepis art. 446²** w brzmieniu: „w razie ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej, sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny poszkodowanego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę”. Sformułowanie tego przepisu pozornie wydaje się jasne i jednoznaczne. W rzeczywistości, mieści on w sobie „głębiej” problemów dotyczących granic odpowiedzialności deliktowej. Celem poniższych uwag jest analiza treści i znaczenia tego nowego przepisu oraz sformułowanie propozycji interpretacji poszczególnych przesłanek uregulowanego w nim roszczenia.

1. Charakter, funkcje i zakres temporalny stosowania art. 446²

Jak wiadomo, filarem polskiego prawa odszkodowawczego jest reguła, że **zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową przysługuje tylko w przypadkach prawem przewidzianych** (por. art. 445, 446 § 4, 448 k.c.). Nowy przepis uzupełnia zespół przepisów odszkodowawczych usytuowanych w tytule *Czynny niedozwolone*. Podobnie jak przepisy sąsiednie, art. 446² reguluje jedynie skutki określonych czynów niedozwolonych, a nie przestanki odpowiedzialności, które zostały określone w poszczególnych podstawach deliktowych (art. 415–435 oraz 449¹ i nast. k.c.)¹. Są to te same podstawy odpowiedzialności deliktowej zobowiązanego, które określają jego zobowiązanie odszkodowawcze wobec bezpośrednio poszkodowanego. Wprawdzie w uzasadnieniu ustawy nowelizującej podkreślono, że jej celem jest „ustanowienie prawidłowej podstawy normatywnej dla odpowiedzialności cywilnej za krzywdę najbliższych członków rodziny poszkodowanego, która polega na niemożności nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej z poszkodowanym, z powodu wyrządzenia u poszkodowanego trwałego i ciężkiego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia”, to w istocie rzeczy chodzi o prawidłową podstawę normatywną roszczenia, a nie odpowiedzialności. **Jako przepis odszkodowawczy 446² k.c. nie stanowi bowiem samodzielnej podstawy odpowiedzialności.**

Przepis ten spełnia kilka funkcji, z których podstawowe znaczenie ma **funkcja kompensacyjna**. Stanowi ona uzasadnienie zwiększania zakresu obowiązku odszkodowawczego spoczywającego na podmiocie zobowiązanym. Mimo że zadośćuczynienie pieniężne nigdy nie przywróci stanu poprzedniego w sytuacji doznania ciężkiego i trwałego uszczerbku na zdrowiu przez najbliższego członka rodziny, może w jakiś sposób złagodzić krzywdę odczuwaną przez jego najbliższych. Przepis spełnia ponadto **funkcję prewencyjną**, poprzez dostarczenie impulsu podmiotom podejmującym działalność zwiększającą ryzyko wyrządzenia szkód na osobie, aby stosowały mechanizmy zapobiegające takim szkodom, w szczególności, aby podejmowały odpowiednie środki bezpieczeństwa w celu obniżenia liczby zdarzeń wyrządzających szkodę (dotyczy to na przykład szpitali).

Znaczenia nowego przepisu nie sposób przecenić. **Ocena społeczna tego rozwiązania jest jednoznacznie pozytywna**, stanowi on bowiem odpowiedź ustawodawcy na rosnące społeczne oczekiwania kompensacji krzywdy doznanej przez najbliższych członków rodziny poszkodowanego wskutek deliktu oraz na dynamiczny, kreatywny rozwój judykatury, która została niejako usankcjonowana w art. 446² k.c. Nie sposób zarazem pominąć faktu, że nowe roszczenie, realizując idee sprawiedliwości po stronie poszkodowanych, poważnie zwiększa obciążenia osób zobowiązanych.

W myśl art. 2 ustawy nowelizującej z 24 czerwca 2021 roku przepis art. 446² k.c. obowiązuje od 19 września 2021 roku, a więc stosuje się do zdarzeń, których skutkiem jest niemożność nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej przez najbliższych członków rodziny z poszkodowanym z powodu wyrządzenia u niego ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia – przed dniem wejścia w życie ustawy, a więc przed 19 września 2021 roku. Dotyczy to roszczeń jeszcze nieprzedawnionych, choć nie wynika to wprost z brzmienia przepisu². Decyzja

1. T. Dybowski, [w:] *System Prawa Cywilnego. Tom 3. Prawo zobowiązań – część ogólna*, [red.] Z. Radwański, Zakład narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 223–224; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1998, s. 67.
2. Problematyka intertemporalna wykracza poza ramy niniejszej analizy. Zob. szerzej B. Lackoroński, *Aspekty intertemporalne wprowadzenia art. 446² k.c.*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 9.

ustawodawcy ułatwia rozstrzygnięcie zawisłych sporów sądowych, lecz nie wyklucza podnoszenia dalszych (nowych) roszczeń z art. 446² k.c. przez osoby najbliższe w przypadku spraw, w których sąd rozstrzygnął wyłącznie co do roszczeń bezpośrednio poszkodowanego³.

2. Geneza nowej regulacji

Właściwe odczytanie znaczenia normatywnego art. 446² k.c. wymaga sięgnięcia do historii kodyfikacji cywilnych w Polsce. Twórcy Kodeksu zobowiązani przyjęli stanowisko prawa niemieckiego i austriackiego, odmawiające kompensacji z tytułu cierpień psychicznych osób bliskich. Dawna doktryna sprzeciwiała się przede wszystkim rozszerzaniu ochrony majątkowej na osoby bliskie zmarłego z uwagi na nieuchwytność ujemnych przeżyć i uczuć spowodowanych śmiercią osoby bliskiej; tym bardziej nie akceptowała naprawienia krzywdy bliskich wywołanej poważnym uszczerbkiem na zdrowiu bezpośrednio poszkodowanego. Przyczyną takiego podejścia było odmienne postrzeganie roli pieniądza jako środka naprawy zaburzonej równowagi w stosunkach społecznych, a ponadto obawa przed ryzykiem zalenia sądów powództwami odszkodowawczymi⁴. Należy jednak zaznaczyć, że już w okresie prac przygotowawczych nad Kodeksem cywilnym roszczenie osób bliskich o zapłatę sumy pieniężnej w razie poważnego uszczerbku na zdrowiu bezpośrednio poszkodowanego było dopuszczalne w prawodawstwach romańskich oraz w kilku innych prawodawstwach europejskich, choć zazwyczaj było ograniczone do sytuacji nadzwyczajnych, porównywalnych do śmierci (jak np. art. 49 szwajc. kod. zob.⁵).

Zastrzeżenia podtrzymywane przez długi czas w polskim piśmiennictwie odpadły wraz z rozwojem prawa oraz zapatrywań społecznych na ochronę sfery osobistej (niemajątkowej) we współczesnych warunkach cywilizacyjnych. Rosnące społeczne przekonanie o potrzebie kompensacji omawianego uszczerbku było i jest związane m.in. z indolencją państwa, gdy chodzi o zapewnienie wystarczających świadczeń zdrowotnych w ramach publicznej opieki zdrowotnej, domów opieki czy pomocy finansowej dla osób z głęboką niepełnosprawnością powstałą wskutek szkód medycznych albo wypadków drogowych. Można żałować, że powyższe względy nie stanowiły wystarczającego impulsu dla ustawodawcy, który – regulując w 2008 roku roszczenie o zadośćuczynienie w razie śmierci poszkodowanego (art. 446 §4 k.c.) – mógł już wówczas rozszerzyć zakres przepisu na ciężki i nieodwracalny uszczerbek, zbliżony do śmierci, na co wskazywały prace legislacyjne i kierunek rozwoju prawa w innych systemach prawnych⁶. Kwestie tę podjęła więc

3. SN, oceniając skargę kasacyjną, jest związany stanem prawnym z chwili zamknięcia rozprawy przed sądem drugiej instancji, jeżeli ta chwila poprzedzała wejście w życie art. 446² k.c., pomimo retroaktywnego zastosowania art. 446² k.c. do zdarzeń, których skutki określone w tym przepisie powstały przed dniem 19 września 2021 r. (wyrok SN z 11 marca 2022 r., sygn. II CSKP 214/22).
4. Zob. A. Szpunar, *Wynagrodzenie szkody wynikłej wskutek śmierci osoby bliskiej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2000, s. 143–144.
5. Zob. F. Werro, *La responsabilité civile*, Stämpfli Verlag AG, Berne 2011, s. 54.
6. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę na rzecz najbliższych członków rodziny poszkodowanego na skutek uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia – konieczność regulacji prawnych*, [w:] *Czynny niedozwolone w prawie polskim i prawie porównawczym. Materiały IV Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów Toruń 24–25 czerwca 2011 r.*, [red.] M. Nesterowicz, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 592; E. Bagińska, *Tendencje rozwojowe odpowiedzialności deliktowej w Europie w końcu XX i początkach XXI wieku*, [w:] *Czynny niedozwolone ...*, s. 67.

doktryna, formułując propozycje umiejscowienia nowego roszczenia w art. 445 k.c. (co uzasadniano rodzajem uszczerbku stanowiącego źródło krzywdy)⁷ lub w art. 446 k.c.⁸ Wyrażono także pogląd, że już przed nowelizacją z 2021 roku roszczenie osób bliskich mógł w wyjątkowych okolicznościach uzasadniać przepis art. 446 § 4 k.c. stosowany *per analogiam*⁹. Należy więc podkreślić, że sama idea rozszerzenia zakresu kompensacji osób najbliższych na przypadki bardzo dotkliwych szkód na osobie wyrządzonych członkom rodziny była zdecydowanie aprobowana; pytanie dotyczyło nie kwestii czy, lecz w jaki sposób ją wdrożyć¹⁰. Projekt nowego k.c. przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego nie przewidywał roszczenia o zadośćuczynienie dla osoby najbliższej w razie poważnego uszczerbku na zdrowiu bezpośrednio poszkodowanego¹¹.

Istotną rolę w wykuwaniu się koncepcji kompensacji krzywdy osób najbliższych w razie doznania szczególnie poważnej i trwałej szkody na osobie przez poszkodowanego odegrała judykatura, która wykreowała w drodze twórczej wykładni art. 448 k.c. nową postać dobra osobistego, tj. szczególną, trwałą i silną więź rodzinną, która w razie zerwania w wypadku śmierci daje prawo żądania zadośćuczynienia¹². Taka wykładnia stała się inspiracją dla ustawodawcy do wprowadzenia w 2008 roku art. 446 § 4 k.c., a następnie przyjęcia przez Sąd Najwyższy (SN) stanowiska, że emocjonalna więź rodzinna jest dobrem osobistym służącym odrębnie każdej z osób połączonych więziami rodzinną, a jego treścią jest prawo do zachowania tej więzi, nierozzerwalnie związane z istotą osoby fizycznej. W konsekwencji, najbliżsi krewni osoby bezpośrednio poszkodowanej mogą żądać zadośćuczynienia za zerwanie więzi rodzinnej w sytuacji, gdy osoba bezpośrednio poszkodowana doznała poważnego i trwałego rozstroju zdrowia lub uszkodzenia ciała¹³.

Tematyka więzi rodzinnej jako dobra osobistego przekracza ramy niniejszych uwag. Już w tak podstawowej kwestii, jak wyróżnienie dobra osobistego w postaci szczególnej, trwałej i silnej więzi

7. Zob. M. Wałachowska, *op. cit.*, s. 592; M. Nesterowicz, *Glosa do wyroku wyrok SA w Warszawie z 18.1.2016 r., VI ACA 1405/14*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2017, nr 4, poz. 42, s. 152–153.
8. Zob. E. Bagińska, *Kompensacja utraconej szansy – problem związku przyczynowego czy szkody?*, [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, [red.] A. Olejniczak, J. Haberko, A. Pyrzyńska, D. Sokółowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 643.
9. Tak: W. Kocot, *Zadośćuczynienie pieniężne dla najbliższych członków rodziny w razie śmierci poszkodowanego będącej następstwem czynu niedozwolonego*, [w:] *Czynny niedozwolone...*, s. 229–230.
10. *Ibidem*, s. 229–230; E. Bagińska, *O granicach kompensacji szkody niemajątkowej w przyszłym kodeksie cywilnym (uwagi na tle prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego)*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 3, s. 132.
11. *Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, Księga Druga. Część Ogólna Prawa Zobowiązań*, z 2014 r. z poprawkami z 2015 r. <http://www.projektkc.uj.edu.pl/index.php/projekty> [dostęp 13.10.2022].
12. Wyrok SA w Gdańsku z 23 września 2005 r., sygn. I AcA 554/05, „Palestra” 2006, nr 9–10, s. 308 z glosą M. Kowalskiego, tamże oraz glosą M. Wałachowskiej, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 1, s. 135; wyrok SN z dnia 14 stycznia 2010 r., sygn. IV CSK 307/09, OSNC-ZD Zb. dodatkowy 2010, nr C, poz. 91; uchwała SN z 22 października 2010 r., sygn. III CZP 76/10, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2011, nr 9, poz. 96, z glosami M. Wałachowskiej, M. Łolika i B. Lackorońskiego „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2011, nr 9, poz. 96; K. Osajda, *Zadośćuczynienie za doznanie przez bliskiego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku*, „Państwo i Prawo” 2016, nr 1, s. 84.
13. Wyroki SN: z 9 sierpnia 2016 r., sygn. II CSK 719/15; uchwały SN: z 27 marca 2018 r., sygn. III CZP 60/17, OSNC 2018, nr 9, poz. 83; z 27 marca 2018 r., sygn. III CZP 69/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 104; z 27 marca 2018 r., sygn. III CZP 36/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 103; wyrok SN z dnia 17 maja 2018 r., sygn. V CSK 159/18, Legalis; wyrok SN z dnia 31 maja 2019 r., sygn. IV CSK 141/18, Legalis.

rodzinnej, doktryna była i pozostaje podzielona¹⁴. Niezależnie od wątpliwości co do wyodrębnienia nowego dobra osobistego, przeważa zapatrywanie, że dopuszczenie przez SN indemnizacji osób najbliższych w przypadku poważnego uszczerbku na zdrowiu poszkodowanego pomija historię regulacji prawa deliktowego w KZ oraz narusza zasady polskiego prawa odszkodowawczego, w tym m.in. zasadę, że zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową przysługuje tylko w przypadkach prawem przewidzianych, a także zasadę, że ochrona osób pośrednio poszkodowanych jest wyjątkiem, a nie regułą¹⁵. Adherenci stanowiska judykatury twierdzą natomiast, że odpowiedzialność wobec osób trzecich powinna być ogólnie dopuszczona, gdyż przemawiają za tym m.in. zasada *neminem laedere* i formuła art. 415 k.c.¹⁶ Mimo wielu podnoszonych zastrzeżeń nowelizacja k.c. nastąpiła dopiero po tym, jak w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego podjęto uchwałę sprzeciwiającą się stosowaniu art. 448 k.c. do omawianych roszczeń¹⁷.

3. Kontekst prawnoporównawczy

Zarówno rozwój judykatury, jak i nowelizacja k.c. z 24 czerwca 2021 roku wpisują prawo polskie w europejski trend poszerzania ochrony interesów niemajątkowych osób bliskich. Opieranie odpowiedzialności względem najbliższych na koncepcji naruszenia ich dobra osobistego w postaci prawa do integralności psychicznej jest obecne w kilku systemach prawnych o tradycji romańskiej (m.in. we Francji i Belgii), ale także w Szwajcarii, Austrii, Portugalii, Słowenii czy Estonii. Roszczenie o zadośćuczynienie łączy się w tych krajach zazwyczaj z doznaniem przez poszkodowanego poważnego inwalidztwa i dotyczy sytuacji wyjątkowych i nadzwyczajnych¹⁸. Przepis

14. Z najnowszych wypowiedzi zob. E. Traple, *Nadużycie instytucji ochrony dóbr osobistych w praktyce orzeczniczej sądów polskich*, [w:] *Aksjologia prawa cywilnego i cywilnoprawna ochrona dóbr*, [red.] J. Pisuliński, J. Zawadzka, CH Beck, Warszawa 2020; K. Królikowska, *Ochrona więzi emocjonalnych między osobami bliskimi na podstawie przepisów o ochronie dóbr osobistych*, [w:] *Aksjologia prawa cywilnego i cywilnoprawna ochrona dóbr*, [red.] J. Pisuliński, J. Zawadzka, CH Beck, Warszawa 2020, s. 163 i nast.; T. Grzeszak, *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 4; W. Popiołek, *Więź między osobami fizycznymi jako przedmiot ochrony cywilnoprawnej*, [w:] *Experientia docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, [red.] P. Kostański, P. Podrecki, T. Targosz, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
15. Zob. M. Wałachowska, *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych na skutek śmierci albo uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia osoby bliskiej*, LexisNexis, Warszawa 2014, s. 400; E. Bagińska, *Dopuszczalność dochodzenia przez osoby bliskie zadośćuczynienia w związku z doznaniem poważnej szkody na osobie przez bezpośrednio poszkodowanego*, „Iustitia” 2016, nr 2, s. 69 i nast.; M. Łollik, *Więź rodzinna jako dobro osobiste. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 10.2.2017 r., V CSK 291/16*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 5, s. 103–108; K. Królikowska, *Ochrona więzi emocjonalnych*, s. 163 i nast. W sprawie kompetencji sądu do wprowadzania nowych roszczeń oraz ich podstawę [art. 448 k.c.] zob. także zdania odrębne sędziego J. Gudowskiego oraz sędziego K. Zawady do uchwały SN z 27 marca 2018 r.
16. Zob. m.in. B. Lackoroński, *Orzecznictwo dotyczące odpowiedzialności za tzw. szkody pośrednie*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 9, s. 42–48; W. Kocot, *Zadośćuczynienie ...*, s. 227; K. Osajda, *Zadośćuczynienie ...*, s. 74.
17. Uchwała SN z 22 października 2019 r., sygn. I NSNZP 2/19, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2020, nr 5, poz. 38, uzasadnienie Druk Sejmowy IX kadencji Nr 1125.
18. Zob. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne*, s. 573 i nast.; E. Bagińska, *Kompensacja krzywdy osób najbliższych w razie poniesienia przez poszkodowanego ciężkiego uszczerbku na zdrowiu – przegląd rozwiązań europejskich*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, [red.] M. Pazdan, M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 633 i nast.

art. 446² k.c. podąża w kierunku wytyczonym przez wymienione porządki europejskie, a trafność tendencji rozszerzającej ochronę potwierdzają zasady modelowe stanowiące wektory rozwiązań ustawodawczych (art. 10:301 PETL¹⁹, art. VI. 2:201, VI 6:204 DCFR²⁰). Nowelizacja holenderskiego kodeksu cywilnego z 11 kwietnia 2018 roku wprowadziła roszczenie o zadośćuczynienie zarówno w razie śmierci, jak i w przypadku poważnego i trwałego inwalidztwa (art. 107 k.c. hol.). W akcie wykonawczym wysokość kwot zadośćuczynień ustalono w sposób ryczałtowy. Dla przypadku trwałego ciężkiego uszczerbku na zdrowiu kwoty te mieszczą się między 15 a 25 tys. euro²¹ (kwota 15 tys. euro przysługuje osobom najbliższym, np. rodzicom, dzieciom, zaś 12,5 tys. euro – innym osobom bliskim). Jeśli szkoda na osobie wynika z umyślnego przestępstwa, powyższe sumy są podwyższone o 2500 euro. W kwestii szerszej analizy zagranicznych porządków prawnych można odesłać do dostępnej literatury²².

4. Charakterystyka ogólna roszczenia z art. 446² k.c.

4.1. Przedmiot ochrony

Redakcja omawianego przepisu wzoruje się na przepisie art. 446 § 4 k.c. Poza zmianą przesłanki „medycznej” (ze śmierci na ciężkie i trwałe uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia) dodano przesłankę w postaci „niemożności nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej”. Istotna różnica merytoryczna polega na tym, że art. 446² k.c. wyraźnie odwołuje się do pojęcia więzi rodzinnej.

Należy w tym miejscu przypomnieć, że w doktrynie jest sporne, czy w art. 446 § 4 k.c. mamy do czynienia z kompensacją krzywdy wynikłej z naruszenia więzi, czy też z naruszenia integralności psychicznej. Jak zauważono, sam brak odwołania się w art. 446 § 4 k.c. do więzi rodzinnej nie eliminuje obowiązku wykazania przez powoda istnienia bliskiej relacji w postaci więzi rodzinnej ze zmarłym, gdyż jest ona przesłanką ustalenia jego uprawnienia²³. Natomiast z treści art. 446² k.c. wynika wprost, że krzywda powoda powinna być skutkiem niemożności nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej z poszkodowanym. Zatem wolno wnioskować, że **ustawodawca włączył więź rodzinną do ustawowego katalogu dóbr chronionych za pomocą sankcji majątkowej w postaci zadośćuczynienia pieniężnego dla osoby najbliższej z tytułu jej krzywdy**²⁴.

19. European Group on Tort Law, *Principles of European Tort Law, Text and Commentary*, Springer, Vienna 2005.

20. *Principles, definitions, and model rules in European private law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, t. 4, red. C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke et al., Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law, New York 2010.

21. *Wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht teneinde de vergoeding van affectieschade mogelijk te maken en het verhaal daarvan alsmede het verhaal van verplaatste schade door derden in het strafproces te bevorderen*, 11.04.2018, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0040907/2019-01-01> [dostęp: 8.10.2022].

22. Zob. prace M. Wałachowskiej i E. Bagińskiej cyt. powyżej w przyp.18.

23. Zob. E. Bagińska, *Dopuszczalność dochodzenia...*, s. 36 i nast. i tam przywołana literatura.

24. Na ten wniosek wskazuje uzasadnienie ustawy nowelizującej – zob. Druk Sejmowy IX kadencji Nr 1125; tak też: R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, [red.] E. Gniewek, P. Machnikowski, CH Beck, Warszawa 2021, art. 446² k.c., nb 5.

4.2. Reżim deliktowy roszczenia

Ustawodawca zarówno w k.z., jak i w k.c. przyjął, że roszczenia osób pośrednio poszkodowanych są dopuszczalne jedynie na gruncie reżimu deliktowego. Z systematyki i funkcji roszczenia uregulowanego w art. 446² k.c. wynika, że zadośćuczynienia pieniężnego można dochodzić **jedynie w reżimie deliktowym**, a w ramach stosunków umownych przez odwołanie się do **zbiegu roszczeń *ex contractu* i *ex delicto*** (art. 443 k.c.). Zobowiązany odpowiadać może na wszystkich zasadach: winy, ryzyka (w tym m.in. z tytułu odpowiedzialności za produkt) lub słuszności (w tym m.in. z art. 417²), których katalog jest poszerzony zdaniem części doktryny o zasadę bezprawności (dot. art. 417 i n. k.c.).

4.3. Odrębność i samodzielność roszczenia

Roszczenie z art. 446² k.c. ma naturę *sui iuris*, co oznacza, że jest **własnym** roszczeniem osób uprawnionych, **odrębnym** od roszczeń bezpośrednio poszkodowanego i od otrzymanego przez niego zadośćuczynienia za własną krzywdę, a także **niezależnym** od innych roszczeń chroniących interesy majątkowe osoby pośrednio poszkodowanej. Należy przypomnieć, że orzecznictwo na gruncie art. 444 § 1 i § 2 k.c. dopuściło roszczenia o wyrównanie uszczerbku majątkowego, jaki powstał w związku z koniecznością sprawowania osobistej codziennej opieki nad osobą, która doznała trwałego uszczerbku na zdrowiu²⁵. Natomiast **zakres odpowiedzialności względem najbliższego członka rodziny** jest determinowany zakresem odpowiedzialności zobowiązanego wobec poszkodowanego. Ograniczenia odpowiedzialności względem osób pośrednio poszkodowanych, które stosuje się do oceny ich roszczeń w razie śmierci poszkodowanego, mają zastosowanie *pari passu* do przypadku ciężkiego i trwałego uszczerbku poszkodowanego, który przeżył. W szczególności, przyczynienie się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody uzasadnia zmniejszenie odszkodowania należnego osobie najbliższej na podstawie art. 362 k.c.²⁶

4.4. Prawo sędziowskie

Przepis np. 446² k.c. kreuje po stronie sądu jedynie uprawnienie („sąd może”) przyznania zadośćuczynienia. Nie oznacza to dowolności, lecz możliwość wyboru przez sąd kierunku decyzji w kwestii zadośćuczynienia, po dokonaniu oceny zasadności roszczenia w świetle wszystkich okoliczności sprawy. Podobnie jak na gruncie np. art. 445 k.c. i 446 § 4 k.c., sąd może odmówić przyznania tylko wtedy, gdy spełnione są obiektywne kryteria, np. gdy poszkodowany w znacznym stopniu przyczynił się do powstania szkody, a sprawcy nie można przypisać winy²⁷. Zgodnie z utrwalonym

25. Prawo żądania odszkodowania z tego tytułu przysługuje poszkodowanemu, nie osobom bliskim – wyrok SN z 4 października 1973 r., sygn. II CR 365/73, OSNCP 1974, nr 9, poz. 147; wyrok SN z 9 listopada 2007 r., sygn. V CSK 245/07, OSNC-ZD 2008, nr D, poz. 95; uchwała SN (?) z 22 lipca 2020 r., sygn. III CZP 31/19, OSNC 2021, nr 4, poz. 22.

26. Tak na gruncie art. 446 k.c. M. Nesterowicz, [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem. Tom 1*, [red.] J. Winiarz, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1989, s. 450; A. Szpunar, *Wynagrodzenie szkody*, s. 69 i nast.; A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 6. Prawo zobowiązań – część ogólna*, [red.] A. Olejniczak, CH Beck, Warszawa 2018, s. 712.

27. Wyrok SN z 31 października 1960 r., sygn. IV CR 1041/59.

orzecnictwem, na gruncie przywołanych przepisów do zasądzenia zadośćuczynienia z art. 446² k.c. nie ma zastosowania art. 322 k.p.c.²⁸

5. Krąg osób legitymowanych

5.1. Uwagi terminologiczne. Pojęcie członka rodziny

Poszkodowanym i uprawnionym w rozumieniu art. 446² k.c. może być **jedynie osoba fizyczna**. Określając osoby uprawnione jako „najbliżsi członkowie rodziny” art. 446² k.c. nawiązuje do brzmienia art. 446 § 3 i § 4 k.c. Obserwacja dotychczasowej praktyki sądowej pozwala wnosić, że sądy będą zakreślać krąg „najbliższych członków rodziny” na gruncie art. 446² k.c. podobnie jak na tle art. 446 § 3 i 4 k.c.²⁹ W polskim prawie cywilnym charakterystyczne jest **funkcjonalne definiowanie rodziny**. Krąg osób bliskich i najbliższych członków rodziny, zarówno w kontekście przysługujących im roszczeń o naprawienie szkody majątkowej, jak i krzywdy, jest definiowany za pomocą kryteriów faktycznych, a nie prawnych³⁰. Za rodzinę należy uznać najmniejszą grupę społeczną, powiązaną poczuciem bliskości i wspólności osobistej i gospodarczej, wynikającej nie tylko z pokrewieństwa³¹. Takie ujęcie pozwala dostosować normy prawne do dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej i uzależnić prawo dochodzenia roszczeń odszkodowawczych od faktycznego układu stosunków pomiędzy zmarłym a osobą dochodzącą kompensacji.

O zaliczeniu osoby do kręgu najbliższej rodziny **decyduje faktyczny układ stosunków rodzinnych**, zaś kolejność pokrewieństwa czy też stosunek powinowactwa ma znaczenie drugorzędne³². Nie budzi większych wątpliwości kwalifikacja jako najbliższych członków rodziny dzieci, rodziców oraz rodzeństwa, a także małżonka osoby zmarłej. Już pod rządem k.z. przyjęto, że także wychowanek, pupil czy konkubent należy do kręgu najbliższej rodziny³³. Gdy chodzi o członków rodziny *sensu largo*, takich jak dziadkowie, wnuki, ciotki, wujowie, teściowie, synowa i zięć, ich zaliczenie do najbliższych rodziny zależy od wykazania silnej więzi emocjonalnej ze zmarłym. Sądy powinny oceniać konkretną więź *ad casum*.

Należy w tym miejscu zauważyć, że na tle art. 446 § 2 oraz § 3 i 4 k.c. „osoba bliska” i „najbliższy członek rodziny” są rozumiane nie tylko szeroko, ale *de facto* także synonimicznie. Nie wykluczam możliwości pewnej korekty orzecznictwa w kierunku sugerowanym przez Marka Safjana, który uważa, że pojęcie „najbliższy członek rodziny” ma węższy krąg desygnatów od desygnatów pojęcia „osoby bliskiej”, upatrując w tym celowego zabiegu ustawodawcy³⁴. Dla wykładni art. 446²

28. Wyrok SN z 29 września 2000 r., sygn. V CKN 527/00, OSNC 2001, nr 3, poz. 42.

29. Tak też B. Lackoroński, [w:] *Komentarze prawa prywatnego. Tom 3a. Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część ogólna*, [red. serii] K. Osajda, [red. tomu] W. Borysiak, CH Beck, Warszawa 2021, art. 446², nt 39.

30. Podobnie jak na gruncie art. 45 i 47 k.z. szwajc., które były pierwowzorem dla art. 166 k.z. i art. 446 k.c.

31. Wyrok SN z 13 kwietnia 2005 r., sygn. IV CK 648/04, OSNC 2006, nr 3, poz. 54; S. Garlicki, *Odpowiedzialność cywilna*..., s. 474.

32. Orzeczenie SN z 18 listopada 1961 r., sygn. 2 CR 325/61, OSNCP 1963, nr 2, poz. 32.

33. Wyrok SN z 25 stycznia 1934 r., sygn. I C 1062/33, OSNC 1934, nr 8, poz. 527.

34. Zob. M. Safjan, [w:] K. Pietrzykowski, *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449(10)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 446, nb 38; M. Wałachowska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 700, nb 112; M. Kaliński, *Szkoda na osobie i jej naprawienie*, CH Beck, Warszawa 2021, s. 403.

k.c. jest to istotna kwestia. Zgodnie ze stanowiskiem orzecznictwa podstawą więzi rodzinnej – jako dobra osobistego – jest szczególny stosunek emocjonalny i psychiczny między członkami rodziny, o charakterze rzeczywistym, silnym i trwałym oraz możliwym do obiektywnej weryfikacji. Należy mieć także na względzie ograniczającą rolę nowej przesłanki, tj. niemożności nawiązania lub kontynuacji więzi rodzinnej. Nawet bowiem przy szerokiej wykładni pojęcia najbliższego członka rodziny (utożsamiającej osoby bliskie oraz najbliższych członków rodziny), kwalifikacja konkretnego powoda jako należącego do kręgu najbliższych będzie się opierać na ocenie konkretnych okoliczności sprawy oraz udowodnieniu więzi posiadającej określone cechy.

5.2. Nieformalne więzi rodzinne – konkubinaty, narzeczeństwo i partnerstwo

W świetle Konstytucji RP prawo do życia rodzinnego nie jest zastrzeżone tylko dla związków małżeńskich. Konstytucja przewiduje ochronę małżeństwa (art. 18), ale również ochronę prawa do prywatności i życia rodzinnego (art. 47). Aksjologia konstytucyjna wspiera konkluzję o niewykluczaniu z kręgu uprawnionych osób bliskich stanowiących rodzinę *de facto* lub mających dopiero intencje założenia rodziny (m.in. narzeczeni). W ten sposób prawo gwarantowane konstytucyjnie jest również pośrednio realizowane przez sankcję majątkową określoną w art. 446² k.c. Przeciwno temu wnioskowi nie przemawia okoliczność, że małżonkowie są związani węzłem, z którego wynika obowiązek wspólnego pożycia, wzajemnej pomocy i wspierania drugiego małżonka mimo choroby czy kalectwa, mający nie tylko podłoże moralne, ale i prawne (art. 23 k.r.o.), natomiast w tzw. związkach partnerskich czy narzeczeństwie kontynuowanie wspólnego, nieformalnego pożycia z osobą dotkliwie poszkodowaną można rozpatrywać jedynie w kategoriach moralnych.

6. Przesłanki roszczenia z art. 446² k.c. – uwagi szczegółowe

6.1. Katalog przesłanek

Omawiane roszczenie powstanie pod warunkiem spełnienia przesłanek, które powinien udowodnić powód, zgodnie z zasadą rozkładu ciężaru dowodu (art. 6 k.c.), a mianowicie, że:

- 1) zaistniał czyn niedozwolony wobec bezpośrednio poszkodowanego (a więc: zostały spełnione przesłanki określone dla klauzuli generalnej deliktu z art. 415 k.c. lub poszczególnych rodzajów deliktów);
- 2) skutkiem czynu niedozwolonego jest ciężkie i trwałe uszkodzenia ciała lub rozstrój zdrowia poszkodowanego;
- 3) skutkiem tego uszczerbku jest niemożność nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej pomiędzy powodem a poszkodowanym;
- 4) powód należy do grupy najbliższych członków rodziny;
- 5) powód doznał krzywdy;
- 6) istnieje adekwatny związek przyczynowy między ciężkim i trwałym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia a krzywdą wynikłą wskutek niemożności nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej.

6.2. Ciężkie i trwałe uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia

Roszczenie o zadośćuczynienie przysługuje w razie doznania kwalifikowanego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia bądź wystąpienia obu tych postaci szkody na osobie. Oba określenia, tj. **ciężkie i trwałe**, są oczywiście dość płynne i pozwalają na pożądaną elastyczność oceny. Z punktu widzenia celu ochronnego przepisu nie jest, w mojej opinii, prawidłowe ani potrzebne sięganie do praktyki orzeczniczej na tle art. 156 § 1 k.k., odnoszącego się do pojęcia „ciężkiego uszczerbku na zdrowiu” i zawierającego wyliczenie wielu postaci uszczerbków, z których tylko niektóre są zdolne powodować krzywdę zbliżającą się rozmiarem do krzywdy po śmierci człowieka³⁵. Przesłanka medyczna z art. 446² k.c. jest znacznie węższa niż w ujęciu prawa karnego.

Antycypując dalsze uwagi, należy w tym miejscu podkreślić, że uszczerbek na zdrowiu jest niejako podwójnie kwalifikowany. Roszczenie powstaje bowiem tylko wtedy, gdy ciężkie i trwałe uszkodzenie ciała / rozstrój zdrowia ma takie natężenie, że skutkuje zerwaniem więzi emocjonalnej (rodzinnej) lub niemożnością jej nawiązania w ogóle. Jeżeli mimo szczególnie dotkliwej szkody na osobie nie doszło do zerwania więzi, lecz jedynie do jej zmiany (zaburzenia, zmiany treści), bądź pomimo doznanej szkody poszkodowany jest zdolny nawiązać więź rodzinną, nie można mówić o spełnieniu przesłanek ustawowych roszczenia.

Na **ciężkie uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia** (w tym psychicznego) wskazuje obiektywny stopień powagi obrażeń i płynącego z nich kalectwa (niepełnosprawności) oraz jego manifestacja zewnętrzna. Jako obiektywne kryterium może służyć uszczerbek na zdrowiu wyrażony w procentach (na podstawie obserwacji praktyki – jest to uszczerbek w przedziale 80–100%). Ciężki uszczerbek w rozumieniu art. 446² k.c. ma miejsce, gdy zaburzenie funkcji organizmu (funkcji życiowych) jest tak poważne, że czyni człowieka niezdolnym do samodzielnej egzystencji, wykonywania podstawowych czynności życiowych, nawiązywania logicznego kontaktu z otoczeniem, relacji społecznych³⁶. Za **trwały uszczerbek na zdrowiu** należy z pewnością uznać **uszczerbek nieodwracalny** (np. uszkodzenie mózgu w wyniku błędu lekarskiego lub pobicia, wywołujące stan wegetatywny, tj. głębokie i nieodwracalne upośledzenie funkcji życiowych). Kwestią dyskusyjną jest sytuacja, w której na podstawie wiedzy medycznej wiadomo, że doznany uszczerbek ma od początku (według aktualnych prognoz medycznych) charakter długotrwały, lecz poszkodowany po upływie z góry nieokreślonego długiego czasu, być może wraz z postępem medycyny, będzie miał szanse na poprawę lub zmniejszenie zakresu uciążliwości choroby, nie wiadomo jednak, czy tak się stanie (np. śpiączka w wyniku niewłaściwego postępowania anestezyjologa, śpiączka pourazowa, z której być może kiedyś się wybudzi). Moim zdaniem nie ma przeszkód, aby przyjąć wówczas spełnienie przesłanki „medycznej”, o której mowa w art. 446² k.c.³⁷

Zarówno w polskim, jak i w zagranicznym orzecznictwie podkreśla się, że u podstaw omawianego roszczenia leżą w zasadzie **stany zbliżone do śmierci**, w których szkoda jest tak poważna, że wymaga zapewnienia poszkodowanemu stałej opieki pielęgniarskiej i asysty osoby trzeciej,

35. Odmienne B. Lackoroński, [w:] *Komentarze prawa prywatnego...*, nt 23.

36. Zob. K. Krupa-Lipińska, *Zadośćuczynienie za cierpienie spowodowane niemożnością nawiązania z osobą bliską typowej więzi rodzinnej wskutek czynu niedozwolonego powodującego u niej uszczerbek na zdrowiu*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, nr 39, s. 199 i nast.

37. Tak na gruncie art. 448 k.c. K. Krupa-Lipińska, *op. cit.*, s. 200.

bez której by nie przeżył (niezdolność do samodzielnej egzystencji), a dodatkowo występuje **brak świadomego kontaktu** zmysłowego, emocjonalnego i mentalnego z poszkodowanym. Będą to zatem przypadki **śpiączki** (chory jest nieprzytomny i nieświadomy) (wyrok SA we Wrocławiu z 17 września 2013 r., sygn. I ACa 840/13 – śpiączka pooperacyjna wskutek zawinionego błędu lekarskiego), **stan wegetatywny** (chory jest przytomny, ale pozbawiony świadomości) powstały wskutek ciężkiego, głębokiego i nieodwracalnego uszkodzenia neurologicznego spowodowanego nagłym zdarzeniem (z reguły wypadkiem samochodowym – wyrok SN z 10 lutego 2017 r., sygn. V CSK 291/16; wyrok SA w Poznaniu z 11 stycznia 2022 r., sygn. I ACa 768/20); **głębokie porażenie mózgowie** i niedowład czterokończynowy dziecka na skutek nieprawidłowo przeprowadzonego porodu (wyrok SN z 9 sierpnia 2016 r., sygn. II CSK 719/15), bądź **inne uszkodzenia**, którym towarzyszą zaburzenia funkcji poznawczych w stopniu otępienia, powodujące ustanie kontaktu logicznego z otoczeniem i brak świadomości co do miejsca i czasu.

6.3. Niemożność nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej

Istotne wątpliwości interpretacyjne wywołuje przesłanka „niemożności nawiązania więzi”. Sformułowanie przepisu nie jest tu najszczęśliwsze. W szczególności, można zadać pytanie, czy sąd ma badać ewentualność przyszłej (niedoszłej) więzi powoda z poszkodowanym, gdy powód twierdzi, że jest osobą uprawnioną do podniesienia roszczenia jako najbliższy członek rodziny, co implikuje, że więź taka już istnieje. Z pewnością nie chodzi o sytuację, gdy ktoś abstrakcyjnie planuje przyszłość, a w jej ramach nawiązanie więzi emocjonalnej z określoną osobą. Geneza wprowadzenia przepisu podpowiada **wykładnię teleologiczną**. Celem omawianego przepisu (wysłowionym w uzasadnieniu do projektu ustawy) jest m.in. umożliwienie kompensacji krzywdy doznanej przez rodziców z powodu wyrządzenia poważnego i trwałego uszczerbku na zdrowiu dzieci wskutek nieprawidłowo przeprowadzonego porodu (tzw. szkody okołoporodowe). Rodzice doznają wówczas własnej krzywdy, polegającej na uniemożliwieniu kształtowania relacji rodzinnych w sposób swobodny i niezakłócony, skoro dziecko pozostaje niepełnosprawne w takim stopniu, że nie jest możliwe nawiązanie z nim komunikacji, relacji emocjonalnej i mentalnej, a rola rodziców, pozbawionych radości i satysfakcji z rodzicielstwa, sprowadza się do wypełnienia funkcji opiekuńczo-pielęgniacyjnych³⁸. Na podstawie obserwacji praktyki sądów powszechnych i Sądu Najwyższego wolno uznać, że zakresem art. 446² k.c. są objęte przypadki, gdy dziecko urodziło się w stanie zamartwicy wskutek zmuszenia kobiety do porodu drogą naturalną³⁹. Chodzi jednak o ciężki i głęboki stan upośledzenia funkcji życiowych, a zatem indywidualne okoliczności sprawy decydują, czy w ocenie sądu mimo ciężkiego i trwałego upośledzenia dziecka rodzice byli w stanie nawiązać z nim silną i trwałą więź emocjonalną. Jeżeli w danych okolicznościach istnieje więź, nawet jeśli istotnie odbiega ona od normy, roszczenie o zadośćuczynienie nie będzie uzasadnione⁴⁰.

Gdy chodzi o **niemożność kontynuowania więzi rodzinnej**, nie można przyjmować żadnego automatyzmu i założenia, że w przypadku każdego uszczerbku na osobie o odpowiednio wysokiej

38. Zob. K. Bączyk-Rozwadowska, [w:] *System Prawa Medycznego. Tom 5*, [red.] E. Bagińska, CH Beck, Warszawa 2021, s. 751.

39. Zob. np. wyrok SA w Warszawie z 18 stycznia 2016 r., sygn. VI ACa 1405/14; wyrok SO w Łodzi z 2 października 2014 r., sygn. II C 738/14.

40. Tak w wyroku SA w Krakowie z 17 stycznia 2022 r., sygn. I ACa 1223/19.

wadze i trwałości zawsze dochodzi do zerwania więzi rodzinnej. Pomimo ustalenia poważnego i trwałego uszczerbku na zdrowiu **roszczenie o zadośćuczynienie nie powstanie, jeśli skutkiem jest jedynie pogorszenie jakości więzi z poszkodowanym, a nie jej zerwanie** (czyli niemożność kontynuacji). W orzecznictwie SN na gruncie art. 448 k.c. Sąd posługuje się zwrotem „istotność zakłócenia więzi rodzinnej”, przez co rozumie sytuację, w której wskutek poważnego i trwałego inwalidztwa poszkodowany stał się niezdolny do samodzielnej egzystencji, wykonywania podstawowych czynności życiowych oraz nawiązywania logicznego kontaktu z otoczeniem, co skutkuje brakiem nawiązania typowej dla więzi rodzinnej relacji z bliskimi. Ustalenie sprowadza się do faktu, czy więź, która istniała, istnieje nadal. O tym, czy nastąpiło jej naruszenie, powinny decydować czynniki obiektywne. Istotę różnicy między zaburzeniem a zerwaniem (dyskontynuacją) więzi celnie ujął SN stwierdzeniu: „O zerwaniu więzi rodzinnej można mówić jedynie w okolicznościach wyjątkowych, w których doszło nie do zaburzenia, zakłócenia lub pogorszenia więzi, lecz do faktycznej niemożliwości nawiązania lub utrzymania kontaktu właściwego dla danego rodzaju stosunków – w szczególności więzi łączącej dzieci i rodziców – z powodu ciężkiego i głębokiego stanu upośledzenia funkcji życiowych. Dotyczy to zatem uszczerbków zdrowia najcięższych i nieodwracalnych, a więc takich, w których naruszenie więzi rodzinnej wiąże się z dotkliwą, niekończącą się krzywdą”⁴¹. Powyższa interpretacja zakreśla **bardzo wąskie pole stosowania przepisu art. 446² k.c.**

W krótkim okresie obowiązywania omawianego przepisu praktyka orzecznicza jest *in statu nascendi*. Na uwagę zasługuje wyrok SN, w którym orzeczono, że zasadne jest przyznanie zadośćuczynienia małym dzieciom, które w wyniku tragicznego wypadku samochodowego ojca utraciły z nim dopiero kształtująca się więź, gdyż wypadek uniemożliwił „zmianę charakteru więzi na bardziej intelektualną”; ponadto, dzieci utraciły wsparcie, opiekę i uczestnictwo w wychowaniu przez ojca (wyrok SN z 10 lutego 2017 roku, sygn. V CSK 291/16). Niekiedy sądy porównują jakość więzi rodzinnej sprzed i po wypadku, o ile ona nadal istnieje (co sąd wyraźnie stwierdza w ustaleniach faktycznych), lecz uległa pogorszeniu i częściowej zmianie co do treści⁴². Ten kierunek interpretacji wywołuje zastrzeżenia, co – jak się wydaje – dostrzegł sam SN. W wyroku z 11 marca 2022 roku (sygn. II CSKP 214/22). Sąd, oddalając powództwo, orzekł, że do uniemożliwienia kontynuacji więzi rodzinnej dochodzi wówczas, gdy **naruszenie dotyczy wszystkich elementów**, które na tę więź się składają **oraz posiada definitywny i trwały charakter**. W sprawie ustalono, że powód (narzeczony), mimo doznanego przez narzeczoną uszczerbku na zdrowiu (całkowity paraliż po wypadku) w dalszym ciągu udzielał jej wsparcia i oboje utrzymywali łączące ich bliskie więzi emocjonalne i fizyczne. Chociaż faktyczne relacje uległy zmianie, to nie doszło do trwałego i całkowitego zerwania dotychczasowych więzi⁴³. Przesądzające było ustalenie, że poszkodowana pozostała w pełni sprawna umysłowo i utrzymuje prawidłowy kontakt ze światem zewnętrznym.

6.4. Krzywda

Kluczową przesłanką roszczenia jest doznanie krzywdy na skutek niemożności nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej. **Krzywdę należy udowodnić**, nie jest to bowiem krzywda *in re*

41. Por. uchwała SN z 27 marca 2018 r., sygn. III CZP 60/17, uchwała SN z 27 marca 2018 r., sygn. III CZP 69/17; wyrok SN z 31 maja 2019 r., sygn. IV CSK 141/18.

42. Zob. też wyrok SA w Gdańsku z 30 listopada 2021 r., sygn. V ACa 442/20.

43. Zob. wyrok SN z 31 maja 2019 r., sygn. IV CSK 141/18.

ipsa. Udowodnienie krzywdy polega na przedstawieniu faktów i okoliczności pozwalających sądowi na ustalenia o charakterze dedukcyjnym. Krzywda polega na odczuwalnych cierpieniach psychicznych, wynikających z obserwacji unieruchomionego lub okaleczonego bliskiego, którego szkoda na osobie wywołała bezpowrotnie znaczące zmiany w warunkach i jakości życia najbliższej rodziny, na znoszeniu innych negatywnych emocji i przeżyć (frustracji, beznadziei, emocjonalnego osamotnienia, bezradności). Krzywda ta jest z natury rzeczy niewymierna, gdyż powstaje w psychice osoby najbliższej i ma charakter nieuchwytny, uzależniony od kondycji i konstrukcji psychicznej danego człowieka wpływającej na jego indywidualną odporność w razie tragicznych zdarzeń. Przeżycia pokrzywdzonego nie muszą przekraczać jakiegś abstrakcyjnej miary naturalnej reakcji; wystarczy, że są obiektywnie przewidywalne. Uszczerbek nie może być też czasowo zbyt odległy od zdarzenia wywołującego szkodę pierwotną⁴⁴.

Według zapatrywania doktryny i orzecznictwa na tle skutków śmierci osoby bezpośrednio poszkodowanej w stanie prawnym sprzed 2008 roku (nieprzewidyującym roszczenia o zadośćuczynienie), jeżeli wstrząs i cierpienie w reakcji na zgon osoby bliskiej są tak głębokie, że urastają do rozstroju zdrowia lub wstrząsu psychicznego, podlegają naprawieniu na podstawie art. 445 § 1 w zw. z art. 444 k.c.⁴⁵ Jest kwestią do dyskusji, czy można ten pogląd rozciągnąć na sytuację doznania poważnego uszczerbku przez bliskiego członka rodziny⁴⁶. Wobec przyznania roszczenia o zadośćuczynienie w art. 446² k.c. taka potrzeba jawi się jako mniej paląca, chociaż skoro mamy do czynienia z sytuacją „zbliżoną do śmierci”, to zasługiwałaby ona na podobne traktowanie ze względów aksjologicznych. W razie odpowiedzi pozytywnej, osoba bliska – jako bezpośrednio poszkodowana – mogłaby żądać kosztów ewentualnego leczenia psychiatrycznego (zaburzeń lękowych depresji itp.), rzecz jasna, o ile te uszczerbki nie zostały w jakiś sposób uwzględnione w kwocie zadośćuczynienia na podstawie art. 446² k.c.

6.5. Związek przyczynowy

Roszczenie powstaje, gdy między zdarzeniem sprawczym (zachowaniem względem osoby poszkodowanej), a jego „ostatnim” skutkiem w sferze dóbr osoby najbliższej istnieje adekwatny związek przyczynowy. Z natury rzeczy związek będzie miał charakter pośredni. Stosując zasady ustalania adekwatnego związku przyczynowego do oceny zasadności roszczenia z art. 446² k.c., należy mieć na względzie, że skutek w postaci braku możliwości **nawiązania** silnej więzi rodzinnej między osobami najbliższymi jest normalnym następstwem nie każdego uszczerbku na zdrowiu doznanego przez bezpośrednio poszkodowanego, lecz uszczerbku kwalifikowanego, charakteryzującego się pewną dolegliwością (ciężki uszczerbek⁴⁷). Ilustracją takiego przypadku jest niemożność nawiązania więzi rodzinnej rodziców z dzieckiem urodzonym w zamartwicy porodowej⁴⁸. Zadośćuczynienie pieniężne jest **świadczeniem odszkodowawczym sensu largo**, co uzasadnia

44. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 586, 588; W. Kocot, *Zadośćuczynienie...*, s. 234.

45. Zob. L. Stecki, *Glosa do wyrok SN z dnia 13.11.1987 r. IV CR 266/87*, „Nowe Prawo” 1990, nr 4–6, s. 225.

46. Zob. M. Wałachowska, *op. cit.*, s. 586, 588–589

47. Zob. K. Krupa-Lipińska, *Zadośćuczynienie...*, s. 201–202.

48. Wyrok SA w Warszawie z 18 stycznia 2016 r., sygn. VI ACa 1405/14.

stosowanie ogólnych przepisów odszkodowawczych, m.in. w zakresie adekwatnego związku przyczynowego jako granicy rozmiaru zadośćuczynienia (art. 361 § 1 k.c.)⁴⁹.

7. Kryteria ustalenia zadośćuczynienia

Przy ustaleniu wysokości zadośćuczynienia należy przede wszystkim kierować się jego celem kompensacyjnym. Wysokość zadośćuczynienia ma stanowić sumę „odpowiednią”, co należy rozumieć tak, jak na tle pozostałych przepisów regulujących zadośćuczynienie za krzywdę (art. 446 § 4, art. 448 k.c.). Zadośćuczynienie można uznać za odpowiednie, gdy spełnia funkcję kompensacyjną, zapewniając poszkodowanemu satysfakcję w związku z doznaną krzywdą. Zadośćuczynienie obejmuje całą krzywdę aktualną i przyszłą wywołaną zdarzeniem stanowiącym podstawę odpowiedzialności i przysługuje jako świadczenie jednorazowe (w szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd może rozłożyć świadczenia na raty – art. 320 k.p.c.).

Sąd powinien ustalić rozmiar krzywdy przy użyciu **obiektywnych kryteriów** i z uwzględnieniem dyrektywy indywidualizacji oceny. Zasada pełnej kompensacji szkody wymaga indywidualnej oceny każdej sprawy, a więc zastosowania obiektywnych kryteriów *in concreto*, a także oceny wpływu doznanej krzywdy na inne dziedziny życia uprawnionego i funkcjonowanie w jego środowisku. Należy też wziąć pod uwagę całokształt sytuacji życiowej najbliższych członków rodziny (np. czy uprawniony jest jedyną osobą najbliższą, czy też rodzina jest liczna i wzajemnie wspierająca się w trudnej sytuacji życiowej).

Z uwagi na odmienny charakter krzywdy i brak uszczerbku na zdrowiu psychicznym lub fizycznym do kalkulacji kwoty zadośćuczynienia nie mają wprost zastosowania kryteria wypracowane w orzecznictwie na gruncie art. 445 k.c. Natomiast, tak jak przy badaniu rozmiaru krzywdy w razie śmierci poszkodowanego, sąd powinien kierować się czynnikami **obiektywnymi**, m.in. wiekiem bezpośrednio poszkodowanego, stopniem pokrewieństwa, rolą w rodzinie, codziennymi bezpośrednimi kontaktami, sprawowaniem osobistej opieki po zdarzeniu, niemożliwością realizacji wspólnych planów życiowych, w tym zawarcia związku małżeńskiego lub posiadania dziecka. **Wiek bezpośrednio poszkodowanego** może mieć wpływ na czas trwania krzywdy (im niższy wiek, tym zazwyczaj dłuższy okres życia w stanie pokrzywdzonym) oraz – w powiązaniu z rodzajem i stopniem uszczerbku – na prognozy przeżycia.

Intensywność więzi emocjonalnej z poszkodowanym jest ważnym kryterium, uwzględnianym na trzech płaszczyznach:

- 1) jako element konieczny do stwierdzenia przesłanki niemożności kontynuowania istniejącej więzi rodzinnej;
- 2) jako najistotniejsze kryterium ustalenia rozmiaru krzywdy stanowiącej przesłankę roszczenia;
- 3) jako warunek determinujący osobę uprawnionego (cecha „najbliższego” członka rodziny).

Przez analogię do orzecznictwa na tle art. 446 § 4 k.c. wolno uznać, że więzi w relacji małoletnie dzieci – rodzice są ściślejsze niż więzi, jakie nawiązują się pomiędzy małżonkami⁵⁰. Istotne

49. Zob. J. Matys, *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010, Wolters Kluwer, s. 132 i nast.

50. Wyrok SN z dnia 18 czerwca 2014 r., sygn. V CSK 425/13; wyrok SN z dnia 15 maja 2015 r., sygn. V CSK 493/14; wyrok SN z dnia 10 lutego 2017 r., sygn. V CSK 291/16.

znaczenie dla oceny intensywności więzi między dorosłymi krewnymi mają jej zewnętrzne przejawy, m.in. kryterium **wspólnego zamieszkiwania**⁵¹, wspólnego spędzania czasu wolnego, wyjazdów wakacyjnych itp. Wspólne zamieszkiwanie uzasadnia, moim zdaniem, przyjęcie na zasadzie domniemania faktycznego istnienie więzi między rodzeństwem mieszkającym wspólnie. Nie wyklucza to dowodzenia szczególnie bliskiej więzi również w sytuacji, gdy rodzeństwo nie mieszka razem w dacie powstania pierwotnej szkody, lecz na przykład po zdarzeniu nastąpiła zmiana tej sytuacji w celu podjęcia stałej opieki nad poszkodowanym.

W ramach dyrektywy indywidualizacji świadczenia odszkodowawczego należy uwzględnić **stopień i natężenie (dramatyzm) cierpienia moralnych uprawnionego**, wywołanych obserwacją cierpienia osoby bliskiej oraz brakiem wzajemnej relacji na poziomie mentalnym i emocjonalnym, stopień akceptacji zmienionej rzeczywistości, konieczność leczenia psychiatrycznego, a także zaburzenia depresyjne (są to kryteria subiektywne).

W mojej opinii, **nie można pomijać okoliczności zewnętrznych** w stosunku do więzi rodzinnej. Należą do nich przede wszystkim okoliczności dotyczące zdarzenia sprawczego. Podobnie jak na gruncie art. 445 i art. 448 k.c. należy przyjąć, że **umyślność** (w szczególności przestępczy zamiar sprawcy lub rażące niedbalstwo) stanowi czynnik podwyższający wysokość świadczenia dla najbliższych krewnych z uwagi na potęgowanie rozmiaru krzywdy⁵².

Sytuacja materialna uprawnionego powinna być w zasadzie pominięta, ponieważ nie może ona łagodzić odpowiedzialności sprawcy. Również **stan majątkowy zobowiązanego** zasadniczo nie ma znaczenia, ponieważ odpowiada on za wyrządzoną szkodę całym swoim majątkiem obecnym i przyszłym⁵³. Należy jednak przypomnieć, że jest on zobowiązany zarówno wobec bezpośrednio poszkodowanego, jak i osób najbliższych. Jako punkt wyjścia wolno przyjmując, że kwota zadośćuczynienia przysługująca z tytułu zerwania lub niemożności nawiązania więzi rodzinnej powinna być niższa niż kwota zadośćuczynienia dla bezpośrednio poszkodowanego i nie powinna umniejszać jego ochrony. Dopuszczalne jest miarkowanie odszkodowania na podstawie art. 440 k.c.

Należy odnieść się również do utrwalonego w orzecznictwie **kryterium stopy życiowej społeczeństwa**. W świetle praktyki sądowej na gruncie art. 446 § 4 oraz 445 k.c. można przypuszczać, że również przy stosowaniu art. 446² k.c. sądy przyjmują jako subsydiarne kryterium umiarkowanego poziomu zadośćuczynienia, rozumiane w ten sposób, że wysokość świadczenia nie może abstrahować od aktualnego poziomu życia w społeczeństwie. Uważam, że kryterium stopy życiowej społeczeństwa ma niską użyteczność w dobie wysokiego rozwarstwienia majątkowego społeczeństwa. Natomiast co do zasady trafna jest teza, że zasądzane kwoty nie powinny zupełnie odrywać się od realiów społeczno-gospodarczych w Polsce, skutkując zrujnowaniem perspektyw życiowych samego sprawcy, uwzględniając członków rodziny na jego utrzymaniu⁵⁴. W orzecznictwie rośnie aprobata dla postulatu, by kwoty były zasądzane w wysokości zbliżonej do przyznawanych w porównywalnych stanach faktycznych⁵⁵.

51. Wyrok SN z dnia 3 czerwca 2011 r., sygn. III CSK 279/10 (dot. rodzeństwa).

52. Zob. m.in. wyrok SN z dnia 7 lipca 2017 r., sygn. V CSK 609/16.

53. Wyrok SN z 7 października 1998 r., sygn. I CKN 418/98.

54. Zob. A. Śmieja, [w:] *System...*, s. 736 i orzecznictwo tam cytowane.

55. Zob. wyrok SA w Szczecinie z 30 czerwca 2015 r., sygn. I ACa 222/15, Legalis.

8. Zbywalność i dziedziczność roszczenia

Usytuowanie przepisu pozwala na stosowanie zasad zbywalności roszczenia określonych w art. 449 k.c. Muszą zostać spełnione dwa kumulatywne warunki dopuszczające zbycie (przelew) roszczenia:

- 1) roszczenie musi być wymagalne,
- 2) roszczenie zostało uznane na piśmie albo zostało przyznane prawomocnym orzeczeniem.

Roszczenie o zadośćuczynienie jest roszczeniem osobistym, gdyż jest ściśle związane z osobą uprawnionego. Takie roszczenia w braku przepisu szczególnego nie wchodzą do spadku po zmarłym. Wobec braku wprowadzenia do art. 446² k.c. reguły szczególnej na wzór art. 445 § 3 k.c. albo odesłania do art. 445 § 3 k.c. na wzór art. 448 zd. 2 k.c., uprawniona jest konkluzja, że roszczenie przewidziane w art. 446² k.c. **nie podlega dziedziczeniu**. Przemawia za nią zarówno argument, że przepis art. 445 § 3 k.c. jako *lex specialis* do art. 922 § 2 k.c. podlega wykładni ścisłej, jak i argument, że zadośćuczynienie za krzywdę związaną z naruszeniem więzi rodzinnej z bezpośrednio poszkodowanym jest normatywnie odrębną instytucją od zadośćuczynienia dla samego poszkodowanego, który doznał ciężkiej i trwałej szkody na osobie⁵⁶.

9. Relacja między przepisami art. 446² i art. 448 k.c.

Istotne wątpliwości interpretacyjne powstają co do stosunku przepisów art. 446² i art. 448 k.c. Jak już zaznaczono, konstrukcja ochrony majątkowej osób najbliższych przewidziana w art. 446² k.c. została wprost powiązana ze skutkiem deliktu w postaci zerwania lub niemożności nawiązania więzi rodzinnej między bezpośrednio poszkodowanym a jego najbliższymi krewnymi. Uprawniony ma jednak do dyspozycji tylko prawo żądania zadośćuczynienia na swoją rzecz, w przeciwieństwie do alternatywy roszczeń uregulowanych w art. 448 k.c. Z tej perspektywy jest sformułowane pytanie, czy obok ochrony udzielonej najbliższemu członkowi rodziny na podstawie wyraźnego przepisu szczególnego (art. 446² k.c.) przysługuje mu także ochrona na podstawie reguły ogólnej art. 448 k.c.

Niektórzy autorzy stawiają tezę o kumulacji roszczenia art. 446² k.c. z roszczeniem o zapłatę na cel społeczny na podstawie art. 448 zd. 1 in fine k.c. – z powołaniem się na art. 448 k.c. jako normę ogólną⁵⁷. Przy założeniu, że więź rodzinna jest dobrem osobistym, twierdzi się także, że roszczenie przewidziane w art. 446² k.c. – zgodnie z art. 24 § 2 i 3 k.c. – pozostaje w zbiegu z innymi roszczeniami przewidzianymi w art. 24 k.c. służącymi ochronie dóbr osobistych⁵⁸. Z taką wykładnią trudno się zgodzić z wielu względów.

Po pierwsze, w świetle podstawowych założeń polskiego prawa odszkodowawczego szkoda pierwotna (bezpośrednia), czyli ciężki i trwały uszczerbek na zdrowiu, jest poniesiona przez osobę,

56. Tak trafnie na tle dziedziczenia roszczenia z art. 446 § 4 k.c. M. Wałachowska, *Glosa do wyroku SN z dnia 12.12.2013 r., III CZP 74/13*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2014, nr 2, s. 165 i nast.

57. Zob. B. Lackoroński, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izby Cywilnej z 22.10.2010 r., III CZP 76/10*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2011, nr 9, poz. 96, s. 675.

58. Zob. B. Lackoroński, [w:] *Komentarze prawa prywatnego ...*, art. 446², b nb 49; nie jest jasne, w jaki sposób ma nastąpić realizacja środków ochrony niemajątkowej.

przeciwko której skierowane było zdarzenie deliktowe. Jeśli wywołała ona naruszenie niemajątkowego lub majątkowego interesu innej osoby, to ta dalsza szkoda określana jest jako **szkoda pośrednia**, a osoba ta, jako pośrednio poszkodowana. Szkoda pośrednia istnieje tylko wówczas, gdy wcześniej naruszono prawa lub interesy bezpośrednio poszkodowanego; innymi słowy, **szkoda bezpośrednia jest przyczyną szkody pośredniej**. Obie te szkody muszą być udowodnione⁵⁹. Jednym z filarów polskiego prawa cywilnego jest zasada, że szkoda pośrednia podlega naprawieniu na zasadach i w takim zakresie, jak szkoda bezpośrednia, ale tylko, gdy ustawodawca tak wprost stanowi. Wprawdzie treść art. 446² k.c. świadczy o tym, że więź rodzinna jest dobrem chronionym (nie przesądzając, czy jest dobrem osobistym), jednak dobro to jest naruszone pośrednio: krzywda ma wynikać z niemożności nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej, będącej skutkiem ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, a więc skutkiem szkody na osobie doznanej przez poszkodowanego w wyniku deliktu wobec niego. W konsekwencji osoby najbliższe są pośrednio poszkodowane przez sprawcę deliktu i nie mogą powoływać się na ochronę poza zakresem wyznaczonym przez ustawodawcę.

Po drugie, akceptacja wykładni dopuszczającej kumulację roszczeń prowadzi do niczym **nieuzasadnionego obciążenia dłużnika deliktowego**, którego zobowiązanie mogłoby (decyzją sądu) obejmować łącznie zapłatę co najmniej trzech zadośćuczynień, a mianowicie:

- 1) zadośćuczynienia na rzecz bezpośrednio poszkodowanego (z art. 445 k.c. w zw. z art. 444 k.c.);
- 2) co najmniej jednego zadośćuczynienia na rzecz najbliższego członka rodziny (niewykluczona jest większa liczba uprawnionych);
- 3) co najmniej jednego świadczenia na cel społeczny (przy czym, akceptacja kumulacji dotyczy wszystkich uprawnionych członków rodziny).

Sądzę, że efektem kumulacji roszczeń byłaby penalizacja sprawcy oraz naruszenie zasady proporcjonalności sankcji. Taką wykładnię należy więc odrzucić, albowiem pomija ona aspekt słuszności wobec sprawcy, a przez to zaprzecza idei słuszności i sprawiedliwości, na których opiera się odpowiedzialność odszkodowawcza.

Konkluzja

W ramach konkluzji należy podkreślić, że **przepis art. 446² k.c. ma charakter wyjątkowy**, ponieważ wysławia normę rozszerzającą ochronę majątkową na sferę prawną osób pośrednio poszkodowanych. W konsekwencji, nie można go interpretować rozszerzająco. Aktualne jest zatem stanowisko doktryny sprzed jego wejścia w życie, postulujące ograniczenie kompensacji krzywdy osób najbliższych do okoliczności nadzwyczajnych i wyjątkowych⁶⁰. Z perspektywy poruszonych wyżej problemów z wykładnią art. 446² k.c. interesujące będzie kształtowanie się orzecznictwa w zakresie jego stosowania.

59. Zob. M. Ferdyn, *Szkoda pośrednia – pojęcie oraz prawne podstawy jej naprawienia*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2011, nr 1, s. 122; E. Bagińska, *Dopuszczalność dochodzenia...*, s. 72.

60. Zob. M. Wałachowska, *Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za zerwanie więzi rodzinnych w razie doznania przez osobę bliską poważnego uszczerbku na zdrowiu*, „Przeгляд Sądowy” 2017, nr 9, s. 20–23; podobnie uzasadnienie projektu ustawy – Druk sejmowy nr 1125.

Wykaz źródeł

- Bagińska E., *Dopuszczalność dochodzenia przez osoby bliskie zadośćuczynienia w związku z doznaniem poważnej szkody na osobie przez bezpośrednio poszkodowanego*, „Iustitia” 2016, nr 2.
- Bagińska E., *Kompensacja krzywdy osób najbliższych w razie poniesienia przez poszkodowanego ciężkiego uszczerbku na zdrowiu – przegląd rozwiązań europejskich*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, Pazdan M., Jagielska M., Rott-Pietrzyk E., Szpunar M. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Bagińska E., *Kompensacja utraconej szansy – problem związku przyczynowego czy szkody?*, [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, Olejniczak A., Haberk J., Pyrzyńska A., Sokołowska D. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Bagińska E., *O granicach kompensacji szkody niemajątkowej w przyszłym kodeksie cywilnym (uwagi na tle prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego)*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 3.
- Bączyk-Rozwadowska K., [w:] *System Prawa Medycznego. Tom 5*, Bagińska E. [red.], CH Beck, Warszawa 2021.
- Dybowski T., [w:] *System Prawa Cywilnego. Tom 3. Prawo zobowiązań – część ogólna*, Radwański Z. [red.], Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.
- European Group on Tort Law, *Principles of European Tort Law, Text and Commentary*, Springer, Vienna 2005.
- Ferdyn M., *Szkoda pośrednia – pojęcie oraz prawne podstawy jej naprawienia*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2011, nr 1.
- Garlicki S., *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1971.
- Grzeszak T., *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przebieg Sądowy” 2018, nr 4.
- Kaliński M., *Szkoda na osobie i jej naprawienie*, CH Beck, Warszawa 2021.
- Kocot W., *Zadośćuczynienie pieniężne dla najbliższych członków rodziny w razie śmierci poszkodowanego będącej następstwem czynu niedozwolonego*, [w:] *Czyny niedozwolone w prawie polskim i prawie porównawczym. Materiały IV Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów, Toruń, 24–25 czerwca 2011 r.*, Nesterowicz M. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Królikowska K., *Ochrona więzi emocjonalnych między osobami bliskimi na podstawie przepisów o ochronie dóbr osobistych*, [w:] *Aksjologia prawa cywilnego i cywilnoprawna ochrona dóbr*, Pisuliński J., Zawadzka J. [red.], CH Beck, Warszawa 2020.
- Krupa-Lipińska K., *Zadośćuczynienie za cierpienie spowodowane niemożnością nawiązania z osobą bliską typowej więzi rodzinnej wskutek czynu niedozwolonego powodującego u niej uszczerbek na zdrowiu*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, nr 39.
- Lackoroński B., [w:] *Komentarze prawa prywatnego. Tom 3a. Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część ogólna*, Osajda K. [red. serii], Borysiak W. [red. tomu], CH Beck, Warszawa 2021.
- Lackoroński B., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izby Cywilnej z 22.10.2010 r., III CZP 76/10*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2011, nr 9, poz. 96.
- Łolik M., *Więź rodzinna jako dobro osobiste. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 10.2.2017 r., V CSK 291/16*, „Przebieg Sądowy” 2018, nr 5.

- Machnikowski P., [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 6. Prawo zobowiązań – część ogólna*, Olejniczak A. [red.], CH Beck, Warszawa 2014.
- Matys J., *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Nesterowicz M., *Glosa do wyroku wyrok SA w Warszawie z 18.1.2016 r., VI ACA 1405/14*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2017, nr 4, poz. 42.
- Nesterowicz, M., [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem. Tom 1*, Winiarz J. [red.], Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1989.
- Osajda K., *Zadośćuczynienie za doznanie przez bliskiego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku*, „Państwo i Prawo” 2016, nr 1.
- Popiołek W., *Więź między osobami fizycznymi jako przedmiot ochrony cywilnoprawnej*, [w:] *Experientia docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, Kostański P., Podrecki P., Targosz T., Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Principles, definitions, and model rules in European private law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Vol. 4*, von Bar C., Clive E., Schulte-Nölke H. et al. [ed.], Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law, New York 2010.
- Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Księga Druga. Część Ogólna Prawa Zobowiązań*, 2014 z poprawkami z 2015 r. <http://www.projektkc.uj.edu.pl/index.php/projekty>
- Safjan M., [w:] Pietrzykowski K., *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449(10)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 446, Nb 38.
- Stecki L., *Glosa do wyroku SN z dnia 13.11.1987 r., IV CR 266/87*, „Nowe Prawo” 1990, nr 4–6.
- Strugała R., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Gniewek E., Machnikowski P. [red.], CH Beck, Warszawa 2021.
- Szpunar A., *Wynagrodzenie szkody wynikłej wskutek śmierci osoby bliskiej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2000.
- Szpunar A., *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1999.
- Śmieja A., [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 6. Prawo zobowiązań – część ogólna*, Olejniczak A. [red.], CH Beck, Warszawa 2018.
- Traple E., *Nadużycie instytucji ochrony dóbr osobistych w praktyce orzecniczej sądów polskich*, [w:] *Aksjologia prawa cywilnego i cywilnoprawna ochrona dóbr*, Pisuliński J., Zawadzka J. [red.], CH Beck, Warszawa 2020.
- Wałachowska M., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, Frasz M., Habdas M. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Wałachowska M., *Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za zerwanie więzi rodzinnych w razie doznania przez osobę bliską poważnego uszczerbku na zdrowiu*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 9.
- Wałachowska M., *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych na skutek śmierci albo uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia osoby bliskiej*, LexisNexis, Warszawa 2014.
- Wałachowska M., *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę na rzecz najbliższych członków rodziny poszkodowanego na skutek uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia – konieczność regulacji prawnych*, [w:] *Czynny niedozwolone w prawie polskim i prawie porównawczym. Materiały IV Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów Toruń 24–25 czerwca 2011 r.*, Nesterowicz M. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

Wałachowska M., *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, TNOiK, Toruń 2007.
Werro F., *La responsabilité civile*, Stämpfli Verlag AG, Berne 2011.

On the interpretation of art 446² of the Civil Code

The purpose of this article is to analyse the content and meaning of the provision of Article 446² of the Civil Code, which introduced into Polish law a claim for compensation of non-pecuniary loss to which a next-of-kin is entitled in the case of causing grievous and permanent bodily injury or health disorder to a directly injured person, which results in the inability to establish or continue a family relationship. The functions of the new claim for compensation of non-pecuniary loss and its genesis have been explained. A delimitation of the circle of legitimate persons has been proposed, and interpretation guidelines have been formulated in relation to the individual prerequisites of the claim, including, inter alia, a focus on the new prerequisite of “inability to establish or continue a family relationship”. Criteria for the determination of reparation were also proposed. It was emphasised that Article 446² of the Civil Code is exceptional in nature, as it enunciates a norm extending pecuniary protection to the legal sphere of indirectly injured persons.

Keywords: indirectly injured persons, claims of the closest persons, a claim for compensation of non-pecuniary loss, grievous and permanent personal injury.

PROF. EWA BAGIŃSKA – kierownik Katedry Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, członek European Group on Tort Law
ORCID: 0000–0003–2950–8484
e-mail: baginska@prawo.ug.edu.pl